

فصل 3: مقدمات سه گانه مدیریت اسلامی

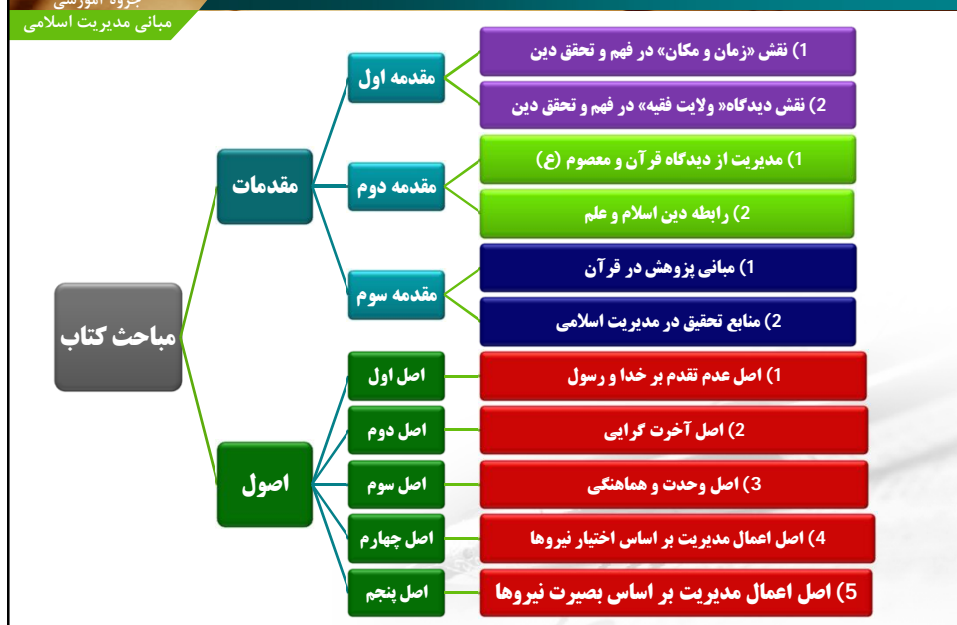
نسخه شماره یک / پاییز 1394
www.tavallaei.sub.ir

تهیه و تنظیم:
دکتر روح اله تولایی
(عضو هیأت علمی دانشگاه شهید بهشتی)

پیشگفتار:

- این فصل و فصل آینده، خلاصه ای از کتاب «اصول مدیریت اسلامی و الگوهای آن» حجت الاسلام والمسلمین دکتر ولی الله نقی پورفر (1393) می باشد.
- بحثهای این کتاب، در بر گیرنده سه مقدمه، و پنج اصل از اصول مطرح شده به همراه الگوهای آنها می باشد که تلاشی است در جهت استخراج اصول مدیریت اسلامی و شناسایی الگوهای آنها در سیره انبیا و اولیا.
- بحث «اصول مدیریت اسلامی و الگوهای آن» نیازمند طرح کردن یکسری بحثهای مقدماتی است که در ادامه بیان می شود. لذا فصل حاضر از جزوه، به تبیین این مقدمات می پردازد.

نقشه راه مباحث کتاب:

مقدمه اول:

جزوه آموزشی
مبانی مدیریت اسلامی

1) نقش «زمان و مکان» در فهم و تحقق دین

- همه موجودات در عالم طبیعت، حداقل دارای یک وجه مادی هستند که برای مطالعه وجه مادی هر پدیده، باید به بعد زمان و مکان آن پدیده توجه نمود.
- لذا توجه به بعد زمان و مکان صدور وحی و سنت مصومین (ع) از حیث چگونگی صدور، ویژگی ها و چگونگی فهم و عمل به آنها، برای درک و فهم صحیح آیات و روایات بسیار ضروری است. (مثال: روایت از پیامبر اکرم (ص) که تفکر معادل است با یک سال، 10 سال و 70 سال عبادت/مثال: وجوب حنا بستن در زمان قلت مسلمانان)
- این موضوع در سه حوزه الف) فهم و درک قرآن کریم، ب) فهم و درک سنت مصومین (ع) و ج) تحقق دین قابل بحث است.

مقدمه اول_ ادامه:

جزوه آموزشی
مبانی مدیریت اسلامی

1) نقش «زمان و مکان» در فهم و تحقق دین_ ادامه

□ الف) فهم و درک قرآن کریم:

- ✓ آیات مکی و مدنی در دو دوره مدیریت اسلامی پیامبر(ص)
- ✓ ترتیب نزول آیات و سوره ها و شأن نزول و فضای اجتماعی و بین المللی
زمان نزول آیات
- ✓ آیات محکم و متشابه، عام و خاص، مطلق و مقید، مجمل و مبین، ناسخ و منسوخ

مقدمه اول_ ادامه:

جزوه آموزشی
مبانی مدیریت اسلامی

1) نقش «زمان و مکان» در فهم و تحقق دین_ ادامه

□ ب) فهم و درک سنت معصومین(ع):

- ✓ سنت شامل مجموعه سخنان (قول)، عملکردها (فعل) و سکوت‌های معنی دار و عدم نهی (تقریر) می باشد.
- ✓ علاوه بر موارد فوق، سطح صدور سنت مطابق فهم مخاطب
- ✓ جهت صدور حدیث (تقیه)
- ✓ ارزیابی متن و سند احادیث

مقدمه اول_ ادامه:

جزوه آموزشی
مبانی مدیریت اسلامی

1) نقش «زمان و مکان» در فهم و تحقق دین_ ادامه

□ ج) تحقق دین:

- ✓ معرفت‌های اجتماعی و بین‌المللی مدیران
- ✓ آموزش صحیح و عمل مدیران به ارزشهای اسلامی
- ✓ ارزیابی و گزارش میزان تحقق ارزشهای اسلامی در جامعه
- ✓ اجرای تدریجی احکام قرآن در صورت عسر و حرج عمومی
- ✓ عدالت اقتصادی
- ✓ انتصاب مدیران امین و کارآمد
- ✓ کنترل و قاطعیت در برابر تخلف مدیران

مقدمه اول_ ادامه:

جزوه آموزشی
مبانی مدیریت اسلامی

2) نقش دیدگاه «ولایت فقیه» در فهم و تحقق دین

- «ولایت فقیه» یعنی حکومت و رهبری فرد دین‌شناس و مدیر عالم به زمانه. تصور این موضوع در جامعه اسلامی مساوی با تصدیق آن است و شبهه در آن همچون شبهه در موضوعات بدیهی است.
- دیدگاه ولایت فقیه از رسالت تشکیل حکومت اسلامی و اداره آن نشأت گرفته، و به عنوان لازمه اساسی عمل به احکام اجتماعی دین اسلام است که در فهم دین و تحقق آن، تحولی بنیادین ایجاد میکند.
- بر اساس این دیدگاه، باید به سیره معصومی (ع) از منظر اجتماعی و حکومتی برای حرکت به سوی نظام اسلامی نگریسته شود.
- این موضوع هم در سه حوزه قبل مورد بررسی قرار میگیرد.

مقدمه اول_ ادامه:

جزوه آموزشی
مبانی مدیریت اسلامی

2) نقش دیدگاه «ولایت فقیه» در فهم و تحقق دین_ ادامه

□ الف) فهم و درک قرآن کریم:

✓ با توجه به دیدگاه «ولایت فقیه»، بخشی از فرامین قرآن، متوجه مقام حکومت

اسلامی بوده و وظیفه مسلمانان را در قبال جامعه، بیان می کند، نه اینکه صرفاً دستورالعملی فردی به تک تک مومنین باشد.

✓ از جمله: اصلاح امر ازدواج مجردان (نور/32)، ضرورت شکلگیری نهاد امر به معروف و نهی از منکر (آل عمران/104)، دستگیری و مجازات تبعید و اعدام مزاحمین نوامیس مومنان (حزاب/61-62)، جنگ با دشمنان (توبه/5)، و موارد بسیار دیگر که دستورالعمل هایی با مقام عهده دار نظام اسلامی است.

مقدمه اول_ ادامه:

جزوه آموزشی
مبانی مدیریت اسلامی

2) نقش دیدگاه «ولایت فقیه» در فهم و تحقق دین_ ادامه

□ ب) فهم و درک سنت معصومین(ع):

✓ **هجرت به حبشه:** علت هجرت به حبشه را که در دوران مکه بدستور پیامبر(ص) و رهبری جعفر بن ابی طالب، به مرکز حکومت نجاشی انجام گرفت، به جهت مصون ماندن از تعرض مشرکان و بعد ایجاد پایگاه اسلامی در خارج جهت تبلیغ اسلام، تفسیر می کنیم.

✓ **هجرت مدینه:** اعزام تبلیغی «مصعب» از حبشه به مدینه، یکسال و نیم قبل از هجرت به مدینه، گویای طرحهای وسیع و مرحله بندی شده مدیریت الهی می باشد که یکی پس از دیگری با دقت؛ به اجرا در می آمد.

✓ **پایگاه ابوبصیر:** «ابو بصیر» از فراریان از مکه، طبق معاهده صلح حدیبیه، پس از تحویل او به نمایندگان مکیان، یکی از محافظین خود را کشته، در مسیر کاروان قریش به شام، بیرون از حیطه حکومت پیامبر، پایگاهی نظامی ایجاد نمود؛ که باعث شد مکیان از پیامبر(ص) بخواهند او را به همان مدینه بازگردانند.

✓ **لیله المبیت:** خابیدن علی(ع) در بستر پیامبر(ص) و سفارشات پیامبر(ص) به علی(ع) جهت تسویه حساب طلبها و آوردن نوامیس بنی هاشم به مدینه= عمومی کردن جایگاه علی(ع).

مقدمه اول_ ادامه:

جزوه آموزشی
مبانی مدیریت اسلامی

2) نقش دیدگاه «ولایت فقیه» در فهم و تحقق دین_ ادامه

□ ج) تحقق دین:

- ✓ از وظایف ولایت فقیه، بعنوان محور حفظ نظام اسلامی، **هماهنگی میان رفتارهای مختلف دینی در جامعه** در راستای مصلحت نظام اسلامی است.
- ✓ لذا گاهی ممکن است **حکم ثانویه** تسامح در حکم دینی صادر شود و یا به دلیل **ترجیح اهم بر مهم**، واجبی از واجبات دینی را موقتاً تعطیل کنند. مانند منع موقتی حج واجب.
- ✓ امروزه احکام ثانویه، با بررسی ویژگی های جامعه در مجمع تشخیص مصلحت نظام و در نهایت با **تصمیم گیری ولی فقیه**، اجرایی می شود.

مقدمه دوم:

جزوه آموزشی
مبانی مدیریت اسلامی

1) مدیریت از دیدگاه قرآن و معصوم (ع)

- از دیدگاه قرآن کریم و روایات معصومین (ع)، **مدیریت** نقش اول را در تغییر و تحولات اجتماعی بر عهده دارد:
«صِنْفَانِ إِذَا صَلَحَا صَلَحَتِ الْأُمَّةُ وَإِذَا فَسَدَا فَسَدَتِ الْأُمَّةُ، قِيلَ مَنْ هُم يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ الْغُلَمَاءُ وَ الرِّوَسَاءُ» (منبع: خصال، جلد 1، صفحه 36)
- یعنی افرادی که **رهبری فکری مردم** را بر عهده دارند (علماء) و افرادی که **مسئولیت اوضاع اجتماعی و مسائل اجرایی** را پذیرا شدند (روسا و مدیران)، **نقش اول** را در اصلاح جامعه و یا فساد آن جامعه دارند.
- لذا برای هر تغییر و تحولی در جامعه، باید روی این دو گروه **سرمایه گذاری** کرد (برنامه خودمان یا حتی دشمنان).

مقدمه دوم_ ادامه:

جزوه آموزشی
مبانی مدیریت اسلامی

1) مدیریت از دیدگاه قرآن و معصوم (ع)_ ادامه

❖ **خاستگاه مدیریت ها:**

- عناصر مدیریت فرهنگی جامعه (علما) و مدیریت اجرایی جامعه (روسا و مدیران) در حوزه و دانشگاه تربیت می شوند.
- **زبان مشترک** این دو بخش در مدیریت اسلامی، **زبان قرآن کریم** می باشد.
- **لذا** بایستی فرهنگ حوزه و دانشگاه، **فرهنگ قرآنی** باشد تا **کم و کاستی** هایی که هر کدام نسبت به قرآن دارند، برطرف شود.

مقدمه دوم_ ادامه:

جزوه آموزشی
مبانی مدیریت اسلامی

1) مدیریت از دیدگاه قرآن و معصوم (ع)_ ادامه

❖ **شرایط اساسی اصلاح مدیران:**

- حال که اصلاح جامعه بایستی از اصلاح مدیران آغاز شود، مدیریت برای اصلاح خودش از **چه ابزاری** باید استفاده کند؟
- «وَالَّذِينَ يَمْسُكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ» (اعراف/170)
- پس شرایط اساسی اصلاح مدیران (مصلحان) عبارتست از:
 - 1) **تمسک به فرهنگ قرآنی** = تدبر و درک عمیق قرآن به همراه اقدام به عمل.
 - 2) **اقامه فرهنگ قرآنی** = عزم قاطع و مصمم به پیاده کردن فرهنگ قرآنی در جامعه (مفهوم اقامه نماز، پیا داشتن ستون دین است که کنایه از برپا کردن دین است).

مقدمه دوم_ ادامه:

جزوه آموزشی
مبانی مدیریت اسلامی

1) مدیریت از دیدگاه قرآن و معصوم (ع) _ ادامه

❖ زمینه های اصلاح مدیران:

➤ زمینه های اساسی اصلاح و توانمندی مدیران در مدیریت اسلامی عبارتند از:

الف) **انس عمیق با قرآن** (ربانی شدن مدیر مانع از خودمحوری و استبداد و استکبار اوست)
«وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ» (آل عمران/79)

ب) **مرجعیت قرآن** در حوزه نظر و صحنه عمل و عدم خلط نظریات سایر افراد با حکم الهی

«وَلَا يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ» (آل عمران/80)

مقدمه دوم_ ادامه:

جزوه آموزشی
مبانی مدیریت اسلامی

2) رابطه دین اسلام و علم

❖ تمسک به کل قرآن و نه بخشی از آن

➤ قرآن کریم مجموعه ای یکپارچه و فراگیر از اعتقادات، اخلاق و احکام در حوزه فردی و اجتماعی است که همه آنها باید مورد التزام قرار گیرد.

➤ التزام به بخشی از قرآن و عدم التزام به بخشی دیگر، در واقع **عدم التزام به کل قرآن** است که ذلت و خواری دنیا و اشد مجازات را در آخرت در پی خواهد داشت.

➤ «... أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذَلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰ أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ» (بقره/85)

مقدمه دوم_ ادامه:

جزوه آموزشی
مبانی مدیریت اسلامی

2) رابطه دین اسلام و علم_ ادامه

❖ اقسام تاثیر دین بر علوم بشری

➤ «وحی» از چهار طریق زیر بر «علوم بشری» تاثیر می گذارد:

- 1) **هستی شناسی** و تبیین مبدأ و منتهای و غرض از خلقت جهان
- 2) **انسان شناسی** و تبیین نیازها و اهداف خلقت انسان (قرآن و معصوم(ع)، مفسر انسان و طبیعت هستند)
- 3) **تبیین احکام ارزشی** پدیده ها، و تبیین **احکام روابط انسان** با خودش، سایر انسانها، عالم خلقت و مبدأ هستی و عالم آخرت
- 4) **تبیین حداقل، بعضی از احکام جزئی یا کلی** تجربی، نقلی، عقلی و قلبی. (جواز پسوند اسلامی به پژوهشهای بشری)

مقدمه سوم:

جزوه آموزشی
مبانی مدیریت اسلامی

1) مبانی پژوهش در قرآن

➤ یکی از مفاهیم اساسی ارتباط با قرآن، مفهوم «تدبر» است که مهمترین مفهوم، در میان مفاهیم **انس با قرآن** و اساسی ترین عاملی است که ما را با **حقیقت قرآن** آشنا می کند و در واقع، جانمایه مفاهیم دیگر (نظیر قرائت و استماع و تفسیر و تأویل) است.

➤ امر **تدبر در قرآن مجید**، دو مفهوم را در بر دارد:

الف) **ژرف اندیشی** و ژرف نگری

ب) **عاقبت اندیشی** و عاقبت نگری

مقدمه سوم_ ادامه:

جزوه آموزشی
مبانی مدیریت اسلامی

(1) مبانی پژوهش در قرآن_ ادامه

- داشتن این دو خصلت، برای مؤمن بسیار مهم است، زیرا **زمینه مساعدی** را فراهم می کند تا انسان به روشنی و به سهولت، بتواند **ملکوتی بودن قرآن** را درک کند.
- «أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا» (النساء/82)
- در مقابل، **سطحی نگری** مانع تدبر است؛ که **بر اثر عوامل** پیروی از هوا و هوس، ارتکاب معاصی، شیفتگی دنیا، ایجاد می شود.

مقدمه سوم_ ادامه:

جزوه آموزشی
مبانی مدیریت اسلامی

(1) مبانی پژوهش در قرآن_ ادامه

- **خصوصیات فرد متدبر:**
- 1- **توجه به باطن امور**
- هر مساله ای که بر ما عرضه می شود، باید علاوه بر **ظاهر امر**، به **باطن آن هم**، توجه کنیم و ببینیم، این ظاهر با باطنش **چه نسبتی** دارد.
- گاهی رابطه **ظاهر با باطنش**، **معکوس** است؛ آنچه در ظاهر، آشکار است، غیر از آن است که در باطن جاری است.
- مثال: اغلب **گناهان ظاهر** مطلوب و باطن آلوده و پلید دارند.

مقدمه سوم_ ادامه:

جزوه آموزشی
مبانی مدیریت اسلامی

(1) مبانی پژوهش در قرآن_ ادامه

➤ **خصوصیات فرد متدبر_ ادامه:**

2- توجه به عاقبت امور

➤ **نتایج** که از **عملکردهای** انسان به دست می آید، **محصول جریان باطنی**

امور آنها است. لذا معمولاً باطن و عاقبت امور از دید انسان پنهان می ماند.

➤ **مثال:** درک عاقبت هر امری، عاقبت امور مشابه در زندگی دیگران، عاقبت

امور گذشتگان از هر قوم و ملتی

➤ «وَالْعَصْرِ (1) إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ (2) إِنَّا الْإِنْسَانَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصَوْا

بِالْحَقِّ وَتَوَّصَوْا بِالصَّبْرِ (3)» (سوره عصر)

مقدمه سوم_ ادامه:

جزوه آموزشی
مبانی مدیریت اسلامی

(1) مبانی پژوهش در قرآن_ ادامه

❖ **سیر کلی مباحث و مراحل مقدماتی پژوهش در قرآن**

➤ **انس** با قرآن و پژوهش در آن، و **بهره گیری** دائم از رهنمودهای آن در همه حوزه

های فکری و اجرایی **زندگی فردی و اجتماعی** نیازمندی مراحل زیر است:

1- **شناخت جایگاه و شان قرآن و معصوم (ع)** در هستی، در میان بشر و در عالم آخرت

2- **شناخت مفاهیم** ورود به قرآن و نحوه بکار بستن آنها

3- **شناخت زمان، مکان و حالات** مناسب و نامناسب پژوهش در قرآن

4- **شناخت شرایط علمی - تخصصی و شرایط روحی - علمی** پژوهش در قرآن

5- **شناخت اصول اساسی و قواعد** برداشت از قرآن

6- **شناخت شیوه ها و مراحل** برداشت از قرآن.

مقدمه سوم_ ادامه:

جزوه آموزشی
مبانی مدیریت اسلامی

2) منابع تحقیق در مدیریت اسلامی

➤ منابع اصلی تحقیق در مدیریت اسلامی عبارتند از:

1- قرآن کریم:

➤ قرآن کریم بطور عام، و قصص قرآن و موارد بحث از اعمال مدیریت الهی و کارگزاران عالم بطور خاص، حوزه های تحقیق قرآنی مدیریت اسلامی می باشند.

2- احادیث ذیل آیات

➤ احادیث وارده در تفسیر آیات فوق منبع غنی دیگری در پژوهش های مدیریتی می باشد.

مقدمه سوم_ ادامه:

جزوه آموزشی
مبانی مدیریت اسلامی

2) منابع تحقیق در مدیریت اسلامی_ ادامه

3- سیره نظری و عملی معصومین (ع)

➤ بخشی از احادیث، در حوزه سیره نظری و عملی چهارده معصوم(ع) بخصوص و سیره نظری و عملی انبیا و اوصیا الهی بطور عام می باشد.

4- تفاسیر معتبر

➤ رجوع به تفاسیر تحلیلی قرآن، منبع غنی دیگری است که حاصل دستاورد مفسرین در طول تاریخ تفسیر می باشد. از جمله تفاسیر ارزشمند: «المیزان فی تفسیر القرآن»؛ علامه طباطبایی؛ «مجمع البیان فی تفسیر القرآن»؛ طبرسی؛ «تفسیر نمونه»؛ مکارم شیرازی و همکاران

(2) منابع تحقیق در مدیریت اسلامی_ ادامه

5- معجم های قرآن و احادیث

- استفاده از معجم ها در یافتن حوزه های بحث، بسیار مفید می باشد؛ این معجم ها، معمولاً بر اساس الفاظ قرآن و حدیث، و یا بر اساس موضوعات، تنظیم گشته اند که اخیراً بسیاری از این معجم ها، در نرم افزارهای کامپیوتری فراهم شده است.
- از معجم های معروف، «المعجم المفهرس لالفاظ القرآن»: فؤاد عبدالباقی؛ «المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه»: محمد دشتی - کاظم محمدی؛ «معجم الفاظ اصول الکافی»: علیرضا برازش؛ می باشند.